

Skåne, V. Gångs och Vankiva
1933

4028

Upprättad av Gustaf Nilsson
Robben, Vankiva

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1

Rida staffan,

är en ännu numera utdöd julsed, som förr förekom rätt allmänt annandagsjuls morgon. Ännu fins det personer som säga sig ha varit med och ridit staffan och veta att berätta härom.

Man tog sin bästa fåle och oftast samlades byns alla ungdommar till en trupp och så red man från gård till gård under den tidiga julmorgonen. Oftas började man redan vid 2 tiden på morgonen och höllde på fram till sen det var ljus på morgonen. På varje gård sjung man sin staffansvisa. Som husets folk alltid vaknade vid denna sång, gick husbonden ut för att bjuda staffansryttarna på något så att de slapp att gå tomhänta därifrån; för det mesta fick de sig en eller ett par supar brännvin. Så sjung de igen och tackade för den förplägnad de fått, varefter de satte av i galopp till nästa gård.

Det kunde dock någon gång hända att de inte blevo bjudna på någonting, men då tog de och sjung en annan visa, som handlade om husbondens svårhet och att det inte skulle gå honom väl, få dålig gröda m.m. sådant.

Någon gång och kanske rätt ofta blevo de bjudna på mera brännvin än de kunde tåla. Földen blev att de inte kunde sitta på hästarna till sist eller taga sig hem igen förrän bort på eftermiddagen eller kvällen; sedan de sovet ruset av sig; det blev också mera liv och kraft i sjungandet, sedan de fått

4028

sig några supar.

En gammal julsed

var att annandags juls morgon "moga" (gödsla ut) hos grannarna. De skulle helst inte ha reda på vem som hade gjort det. Man gick upp tidigt på natten och på ett eller annat sätt praktiserade sig in i stall och ladugård. All gödseln mogades ut under alla kreaturen; det ströddes och fejades värre, så att det blev så snyggt som möjligt och helst finare än det varit förut. Kvast, grep och skyffel satte man upp och nervända på lämplig plats i stället och man gick därifrån och låste dörrarna lika tyst som man kommit. Detta gjorde man hos dem man var god vän med.

Var det någon som man inte tyckte om eller var ovän med gjorde man i stället tvärtom; i stället för att kasta ut gödseln kastade man i stället införsvarliga mängder och ställde till en värre oreda och förargelse.

Själv var jag år 1921 med som en dylik större "mogning"; då ett tiotal ställen besöktes; det är för övrigt den enda som jag mins ha blivit utförd här i trakterna. Förutom jag var det Edven Nilsson, Röe, och bröderna Kurt och Ruben Lantz. Början gjordes redan på juldagskvällen vid 10-tiden i norra delen av Tullstorp, varefter ställe efter ställe besöktes. En av oss stod alltid på vakt för att varsko ifall någon av gårdens folk skulle varsna något ovanligt i stallet, då det var att kasta vad man hade i händerna och hastigt springa därifrån, så att

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

ingen skulle få reda på vilka det varit. Det var ofta ett svett-samt jobb att kasta ut, särskilt i kättar i vilka ofta inte mogades så ofta. Så var det hos "Ljunghusaugustus" säkert 7 eller 8 lass gödsel i en kätte, som av oss blev utgödslat#. I Möllarp måste vi hastigt rymma ladugården, då de väktes där inne av kornas råmande och kommo ut. I Brohuset hade drängen reda på att ett sådant mogande eventuellt kunde hända, varför han legat i stallet till klockan 3 på morgonen, då han gått in och lagt sig. Någonting härom hade vi inte reda på men lyckligtvis kommo vi inte dit förrän vid 4-tiden, och som drängen inte var vidare omtyckt kastades upp bakom hans hästar all gödslen under mötkreaturen . Då han kom upp på morgonen och fick se detta blev han fullt rasande och trodde till en början att pigan hade gjort det. På morgonen kom den enen efter den andre upp och fick se hur fint det blivit i hans stall och förvånades, och då den ene efter den andre fick reda på att det var likadant hos hans grannar, var detta en lång tid det intressantaste samtalsämnet i bygderna. Vem som gjort detta vissæ de inte och har heller inte fått reda på det. Minst av allt trodde de oss om det.

I mitten och slutet på 1800-talet skulle detta ha förekommit ganska allment här i orterna. Numera hör man som sagt det aldrig.

Gammal sägen från norra Skåne.En stövarejakt juldagsmorgon.

För ansågs det som en stor synd att jaga juldagsmorgonen, vilket det även till någon del gör nu också. Då skulle allä jägare hålla sig hemma även om det bästa jaktväder var rådande och det vilda skulle ha lung och ro den dagen i markerna.

Det var någon gång i mitten på 1800-talet. Några herrejägare från staden hade jakten upp i trakten av Röe i Vankiva socken och Rättelöv och Ballingslöv i Stoby socken. De hade rest hit upp med sina stövare för att jaga under julhelgen. Juldagsmorgon låg där med nyfallen gnistrande djup snö och det var bitande kallt. Herrejägarna kunde inte bärja sig hemma varför de drogo upp åt skogarna, där de trodde jakten inte skulle bliva så uppmärksammat. Komna upp till "Rättelövs Klint" stötte hundarna på ett rådjur och strax ekade det över i skogarna i den vinterklara juldagen ett mångstämmigt drev. Rådjuret gick ner över Röe, Tullstorp, "Vankiva-Rävabacke" mot Gundrastorp till Finja med hundarna tätt efter sig. I Finja kyrka, där julotta hållits, hade folket just lämnat kyrkan, varför dörren stod öppen; Vaktmästaren var just i färd med att ställa till rätta och stänga dörrarna då ett rådjur

svårt medtaget av de hårt ansatta hundarna , kommer inspringande genom dörren och kastar sig på gången vid sidan om vaktmästaren, som gävar tillbaka de framrusande hundarna och tar rådjuret i beskydd.

Det visade sig sedan att rådjuret förut blivit skadskjutet och var mycket utmagrat och hade troligen snart blivit taget av hundarna.

Om rådjuret blev avlivat eller fick leva berättar inte sägnen.

=====

I slåttertider i Göinge.

Förr innan ängarna och maderna vore utdikade och uppodlade huggs gräset för lie. Då syntes slåtterkarlar och räfserskor i långa rader gå fram, huggande och räfsande ihop gräset och transporterande det till sina bestämda torkplatser i kantorna. Redan i ljusningen på morgonen skulle man börja, medan den våra dagen ännu fanns. Alltid var stämningen den bästa; historier berättades och glada visor sjöngos. Ofta varade denna slätter i veckor.

Man hade gamla väl tränade slåtterkarlar och dito räfserskor i bygden. Antalet kunde variera från ett par tre upp till en tio å femton stycken par, beroende på gårdarnas storlek. Redan på kvällen slippes och gjordes lien i ordning

för kommande dag. Vid 5-6- tiden åts "daver" (lille frukost) och vid 8-tiden åt man den egentliga frukosten. Brännvin fick inte saknas vid dessa måltider; slätterkarlarna skulle ha var sig en eller två supar, men inte mer.

Det var ett liv och en stämning över denna slätter och dessa fält, som man aldrig mera får se. Det var den efterlängtrade högtiden och den gamla bygdens stora tillställning. Då kom bygdernas folk tillsammans. De unga fick närmare lära känna varandra (Några dansbanor fanns inte på den tiden) och mängen för älskelse skedde kanske också. Man ville så gärna också vara med.

När gräset var huggat och lagt på "breorna" var det den efterlängtrade festen hemma på gården med dans på logen för särskilt de unga. Då fingo karlarna så mycket brännvin de ville ha och glädjen stod högt i taket. Man åt och man drack. Spelmannen ^{spelade} så svetten "lackade" av honom under det han allt i emellanåt tog sig ett par snapsar.

Mången gång blev man färdig att gå hem först sent det blivit ljus på morgonen.

Under själva slätterarbetet gick såväl karlar som väfserskor i rader efter varandra med de älsta och mest ansedda förast. Det gällde att göra för sig riktigt, så att det inte blev anmärkning av den efterkommande. För slätterkarlarna gällde det att ha liar, som kunde hålla egg, samt att kunna

"väga" den.

Nu tales det inte om dylika "slåttrevemang" bland bygdens befolkning. Nu talas det om annat.

=====

Vid nyårsskiftet skulle man skjuta ut det gamla året och in det nya, vilken sed ännu på sina håll förekommer. För det mesta använde man ett vanligt gevär, som kunde smälla bra, eller ett annat gammalt muskedunder men även kunde man ha stenar borrhade som man den natten sprängde. Man borde inte lägga sig förrän det nya året inträtt så att man kunde stryka ut det gamla åratalet och skriva dit det nya över dörrposten.

Till jul skulle man ha bakat så mycket bröd att det räckte till påska. De fattiga gummorna i socknen gingo före jul omkring med sina "knyden" och tiggde ihop sitt julabröd och på varje ställe fingo de sin brödkaka eller kavring; ibland bakte man särskilda bak, som man hade att ge dessa tiggargummor.

Var det julasommar blev det påskavinter. Blev det vinter före trettendedagen och den inte hade gått då, ansågs det bliva vinter en lång tid framåt.

Under midsommarnatten skulle ungmön plocka sju sorters blomster och lägga dem under huvudkudden, då hon se-

dan under sömnen skulle få se sin tillkommande.

Vid alla bröllop skrek man fram brudparet; även tärnor och marskalkar fingo fram och visa sig, ibland, två och två och ibland alla på en gång, då de voro ute och gingo på gården en "ronda" med brudparet främst. Alltid höjdes "leven" för dem. Alla icke inbjudna bröllopgäster, som nu vore komna för att skrika fram brudparet blevo bjudna på bränvin av en traktör som gick ut på gården till folket, och bjöd. Sedan blev det dans på logen, såväl gäster som andra tillstädeskomna deltog.

På bröllopfärden till kyrkan skulle man ligga gömd i förväg och skjuta. Ofta skedde här stora olyckor genom att hästarna hlevo rädda för skotten och skenade. Ibland kunde de stora bröllopen vara två eller tre dagar. Vid brudparets återkomst från kyrkan var på bröllopgården rest vackra äreportar likadant var förhållandet då de kom till sitt nya hem och togo detta i besittning.

=====

Gamla ordstäv m.m. i Göinge.

1. En fluga gör ingen sommar.
2. Det var mycket skrik men lite ull sa han som slakta grisen.
3. Marken är alltid frusen för lata svin.
4. Lat man får mager kål.
5. Bättre gå än illa åka, sa han som blev bjuden på skjuts.

6. Liten tuva stjälpes ofta det stora lasset.
7. Göken kom i 10-de och gal i 9-de uga.
8. Då björklöven äro så stora som ett råttöra spelar tjädern som livligast.
9. Sken solen juldagen så länge att man hant sela en häst skulle det bliva ett gott kommande år.
10. Den i byn som vant först hem från kyrkan juldagsmorgon, fick först inbärgat sin gröda kommande år.
11. Var det rimfrost och denna gick med regn skulle det jämt om ett halvt år den dagen regna.
12. Då foglarna kom fram till (på) gården väntade vinter.
13. Blev det gott om rönnbär så betydde detta en sträng vinter; samma var förhållandet om bok- och eklövet inte fallt av på hösten.
14. Man ser lättare grannens fel och brister än sina egna.
15. En ung kan snart dö och en gammal har inte lång tid kvar.
16. Vad kan de ta på den som är skallig?
17. Då de tala om spöket är det i "fastan" (förstugan).
18. Då skatan slår ner på gårdens kommer det främrat; likadant var det då man tappade i golvet en kniv eller gaffel.
19. För att bössan skulle bliva träffsäker skulle man ha en orm att krypa genom piporna.
20. För att ingen skulle se en då man gick på tjuvskytte skulle man bära en uggleskall i ena armhålan.

21. Mötte man eller fick först se en katt eller käring, då man gick ut i skogen eller annars skulle gå någonstans, så betydde detta otur och förargelse.
22. Små grytor har också öron!
23. En dålig bonde plöjer alltid "grönt" (tunt) (*grunnt*)
24. Liten men naggande god.
25. Då vildgässen draga söderut betydde detta vackert väder och tidig vinter.
26. Julafton skulle man alltid sätta ut ett fat gröt på köks-trappan till gårdens tomtar.
27. En hittad hästsko, som hängdes över dörren, betydde lycka.
28. En bock i ladugården skulle man ha om korna skulle trivas.
29. En särskild tjock bröds-kiva kallades för "en tröskemanna-skiva".
30. Den magre hungrige hunden jagar alltid bäst.
31. Då räven är mätt äro rönnbären sura.
32. Sådan hunden är är hans herre.
33. För den late är alltid vägen för lång.
34. Då orren spelar långt fram på morgonen blir det snart regn.
35. Det är råd till den pölsan som är för lång.
36. Man får äta vad man har och sjunga vad man kan.

Skänna
M. V. Gönge
En Vankina
Maj 1933

4028

Uppd. Gust. Nånberg
P. Vankina

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

p. a. (M. L.)

Majeldar.

Förr om åren tändes i varje by majeldar valborgs-
mässoafton, därmed förkunnande vårens ankomst. För ändamålet
användes gamla tjärtunnor, rishögar el. dyligt. Man samlades
kring dessa eldar och musik och sång förekom.

Denna gamla sed har på senare åren åter börjat upp-
livas i städer och samhällen oftast i förening med facketåg.

Sjunga in maj.

var en sed som förekom rätt allment och även mångenstädes nu
också om åren och försigick natten till den förste maj. På
kvällen samlades byns alla ungdommar och tågade så åstad från
gård till gård, bärande en korg eller säck i vilken ^{vid} de fick
på ställena skulle förvaras till de kom hem, då det skulle
delas eller köpas någonting gemensamt för. Kunde någon spelman
anskaffas och var villig att följa med var detta så mycket
bättre. På varje ställe sjung man så att husets folk vaknade
och kom ut och skänkte dem något; gjorde man inte det så sjöng
man liksom då man red staffan en visa eller sång om detta folks
stora snålhet och girighet m.m.

Numera är det närmast att betrakta som ett slags
tiggeri och det är mest ägg man traktar efter, vilka lätt

kunna säljas och förvandlas i pengar; det är inte ovanligt att ett lag kan sjunga in en 15 å 20 tjug och därutöver en natt. Oftast är det unga poj^kspolingar i samhällen och dessa använda sedan pengarna för att göra sig en bättre "festhippa" på.

. Likadant sjungande förekom natten till långfredag för att få ägg och pengar till påskhelgen.

Borta i Näs i Stoby socken bodde en man som hette Brink och var allment känd för sin snålhet, vilken en natt till den 1:sta maj, 1931 hade begivit sig nedåt Ballingslövs gårdarna med sin fiol och sina 2 barn för att försöka sjunga in litet. En bonde som hette Truedsson hade även detta år väntat honom liksom förut om åren och i år därför gömt undan ett tjug sura ägg till honom. Brink som ingenting anade tog emot äggen och tackade; först då han kom hem fann han att äggen voro sura. Dit sade han sig aldrig gå mera.

Vanligtvis är det yngre ungdommar ibland även flickor som gå och sjunga.

Koboda, Wankifva den 4/12 1933.

Postgiro 72724, Tel. 8.

Gust. Ad. Månsson.

Medlem i Wankifva S.L.U.-avd.